

Juha Tynkkynen

A Saul fia finn és svéd fogadtatása

Az európai művészfilm egyre inkább marginálisá válik mind a finn, mind a svéd közönség számára, ezért a nemzetközi díjak sokat segítenek a kevésbé ismert rendezők műveinek forgalmazásában.

Nemes Jeles László *Saul fia* című filmje már akkor ismertté vált a skandináv médiában, amikor tavaly Cannes-ban – akárcsak 2002-ben finn Aki Kaurismäki modern klasszikusa, a *Múlt nélküli ember* – elnyerte a zsűri nagydíját.

Mégis az Oscar-díj hozta meg a műnek a széleskörű ismertséget Skandináviában. Nemes Jeles filmjét Svédországban 2016 februárjában, Finnországban pedig márciusban mutatták be.

Finnország legjelentősebb napilapja, a *Helmingin Sanomat* a cannes-i filmfesztiválról szóló cikkében a francia Jacques Audiard menekültfilmje, a *Dheepan*

mellett éppen a *Saul fiát* emelte ki, a lap filmkritikusa, Veli-Pekka Lehtonen pedig a 2015-ös év egyik legjelentősebb alkotásának nevezte: „Az év nagy és egyben szörnyű meglepetése... Filmek százai készültek a holokausztról, és az áldozatok történeteit már többször meghatóan elmondták, de Nemes Jeles filmje mégis azt a benyomást kelti, mintha most először szembesülnénk mindezzel. Ez a kamerahasználatnak köszönhető, annak, hogy mit mutat meg és mit nem. A film egyszerű, de hatásos eszközökkel dolgozik. Nemes Jeles a kamerát sokáig a főszereplő háta mögött tartja. A látvány és ezzel Saul világa a klausztofóbia érzését kelti, még hatásosabbá téve a képen kívülről hallatszó szörnyűségeket.” (*Helmingin Sanomat*, 2015. december 30.)

Lehtonen egy másik, a finnországi bemutató

neijan siskon uusi yhteinen elämänsä tyynä nuoruuden ja uuden löytämisen iloa. Isänsä poika -elokuvan ohjanneen Kore-eda Hirokazun uusi elokuva on herkkä ja kaunis tarina rakkaudesta ja perhesiteistä.
Kieli: japani / Tekstit: suomi & ruotsi

Katso traileri

Son of Saul
(Saul fia)
Draama, Jännitys, Historiallinen | 107 min

16

Finnkinon Kuukauden elokuva maaliskuussa 2016! Son of Saul (Saul fia) on toisen maailmansodan aikaan sijoittuva vahvatunnelmainen kertomus unkarinjuutalaisesta Saul Ausländeristä (Géza Röhrig). Parhaan vieraskielisen elokuvan Oscar- ja Golden Globe -voittaja on huomioitu myös mm. Cannesin elokuvajuhlien Grand Prix -palkinnolla. Draaman on ohjannut unkarilainen László Nemes. Kieli: unkari, jiddiš, saksa, venäjä, puola / Tekstit: suomi & ruotsi

Katso traileri



után keletkezett kritikájában ezt írja: „Kezdődik a film. A kép életlen. Egy férfi sétál lassan a kamera felé. Amikor közeledik az arca, a férfi megfordul, a kamera pedig követni kezdi. A férfi a film főszereplője, Saul. Valójában egy névtelen ember, aki visszajött, hogy emlékeztessen minket a múltra...

A *Saul fiát* hasonlították már olyan klasszikus alkotásokhoz, mint a *Shoah* című dokumentumfilm. Ennél elismerőbb összehasonlítást holokausztról szóló film nem nagyon kaphat, Claude Lanzmann 1985-ben rendezett, kilencórás opuszát ugyanis gyakran sorolják minden idők legfontosabb filmjei közé. A *Saul fia* ennek az örökségét viszi tovább. Célja: megmutatni az embernek és a tetteinek csúfságát, a büntettek okozta szenvedést, happy end és hőskultusz nélkül ábrázolni a zsidóüldözést. Ettől függetlenül a *Saul fia* mégiscsak vérbeli ötvözete a székhez szögezhető thrillernek, a rémületnek és a túlélőtörténetnek...

Saul próbálkozása, hogy megmentse fiát, értelmetlen, jelkép-értéke miatt mégis feltétlenül szükséges. Fia megmentésével – ami ebben az esetben a hagyományos temetést jelenti – Saul magát és a kultúráját kívánja megmenteni azoktól, akik azt a fajelmélet nevében el akarják pusztítani.

A *Saul fia* a formanyelve miatt filmtörténeti jelenségnek nevezhető. Ha az átgondolt kamerahasználat szép vágással és hangtervezéssel párosul, ilyen a végeredmény – dermesztő. Moziban ritkán látunk olyan lélegzetállítót, mint e film első húsz perce.

Erdély Máttyás operatőr kamerája nagyon közelről követi Sault, sokszor a háta mögül. Így a szörnyűségek Saul mögött maradnak, láthatatlanul. A politikai háttérről nem szól, semmit nem magyaráz. Nincs zene. A borzalmat kénytelenek vagyunk elképzelni.

Saul szenvedését tovább hangsúlyozza a film képmérete, a régimódi keskeny vászon. A látvány magával ragadja a nézőt, hogy kövesse Nemes Jeles történetét – ugyanakkor el is leplez néhány forgatókönyvbéli hiányosságot...

Saulról nem sokat tudunk meg. Válla görnyedt, szeme nem néz senkire. Az elején csak őt látjuk. Közelről követi a kamera, a környezetét csak hangok alapján értelmezhetjük: vonatzakatolás, sípszó, lövések, nyögések, sírás. Amikor a gázkamra ajtaja becsukódik, elsötétül a vászon. Akkor, ott eltűnik az ember.” (*Helmingin Sanomat*, 2016. március 4.)

A skandináv nézők és kritikusok nagyra becsülik a *Saul fia* képi világát és a kliséktől mentes valóságát. A történet hagyja, hogy sok mindent a néző képzeljen bele. A filmes történetmesélés finomságainak a csúcsa ez.

A nagy svéd napilap, a *Svenska Dagbladet* kritikus, Hynek Pallas ötből öt csillagot ítél a filmnek, és kritikáját egy holokauszttal kapcsolatos általános észrevétellel kezdi: „Alberto Errera és Salmen Lewental – ez a két név valószínűleg nem jelent önöknek semmit. Mert a holokausztnak ez is az egyik szörnyű következménye: az áldozatokat és a hőseket érthetetlen számok és pokoli melléknevek alá temették, ugyanakkor a mészárosok neve fennmaradt a történelemlétkönyvekben.” (*Svenska Dagbladet*, 2016. február 11.)

Pallas így fejezi be a kritikáját:

„A *Saul fia* azt hangsúlyozza – jobban, mint eddig bármelyik játékfilm –, hogy a holokauszt emberek által tervezett, szervezett és más emberek ellen elkövetett gyilkosság volt. És mert mi még mindig nagyon is emberek vagyunk, semmi más nem olyan fontos, mint erre emlékeztetni bennünket.”

Egy másik svéd napilap, a *Dagens Nyheter* kriti-

kusa, Eva af Geijerstam hosszan elemzi az intenzív képi nyelvet, a 2:3-as képarány jelentőségét és a klausztrófóbiás hangulatot. Így foglalja össze: „És nem utolsósorban: fontos, hogy Nemes Jeles épp most – amikor egyre kevesebb túlélő él köztünk, és Európa fölött fekete felhők gyülekeznek – hangsúlyozza ilyen hatásosan, hogy minden halott kapja vissza nevét és méltóságát. Hogy egyetlen gyerek az összes gyerek.” (*Dagens Nyheter*, 2016. február 11.)

EPILOGUS

A finn zsidó közösség mindig is kicsi volt. A 20. század elején Finnországban 1200 zsidó élt, ugyanakkor a svéd zsidók száma ennek ötszöröse, 6500 fő volt.

Ma Svédországban 20 000 zsidó él, Finnországban csupán körülbelül 1800.

A zsidó közösség csekély létszáma miatt Finnországban a holokauszt ritkábban érintette az embereket személyesen vagy szűkebb baráti körükön keresztül. Jelentősebb finn holokausztkutatás is csak 21. században kezdődött. A finnek holokausztról alkotott képe jórészt néhány fontos műre támaszkodik, főleg néhány filmre és televíziós sorozatra.

A *Saul fia* születéséhez szorosan kapcsolódik a rendező által többször is említett gondolat: átírni a holokausztfilm műfaját – megpróbálni elkerülni a korábban használt kliséket. Ehhez kapcsolódik a francia rendező, Claude Lanzmann többször elhangzott mondata, hogy a *Saul fia* egy anti-*Schindler listája*.

Holokausztról szóló játékfilmeket igazából csak az 1980-as években kezdtek el forgatni, bár már rögtön a második világháború után készültek filmek, félig dokumentatív jelleggel, mint például Orson Welles-től a *The Stranger* (1946) és az osztrák származású hollywoodi rendező Fred Zinnemann *The Search* (1948) című alkotása, utóbbi a koncentrációs táborokat túlélő gyerekekről szólt.

Az 1950-es években, a hidegháború alatt szinte teljesen megszűnt a holokausztfilmek gyártása, ennek ellenére elkészült a filmtörténet talán egyik legmeghatóbb dokumentumfilmje, a francia Alain

Resnais 32 perces *Sötétség és köd*je (1955). (A másik francia rendező, Claude Lanzmann több mint kilencórás *Sboab* (1985) című dokumentumfilmjét is bemutatták a finn televízióban).

A finnek (részben ez a svédekre is igaz) holokausztról alkotott képére valószínűleg az utóbbi negyven év néhány fő műve volt a legnagyobb hatással.

Gerald Green forgatókönyvíró és Marvin J. Chomsky rendező négyrészes *Holocaust* című tévésorozataának premierje 1978 áprilisában volt. Négy egymást követő estén mutatták be az USA-ban, később Finnországban is. Ez a sorozat teremtette meg az úgynevezett holokauszt-esztétikát, amelyet sok szempontból például a *Schindler listája* is követ. Többen, köztük Elie Wiesel kritizálta a sorozat tartalmát és az elbeszélés módját mondván, hamis képet ad a holokausztról, és szappanoperává alakítja át.

Tizenöt évvel később Steven Spielberg *Schindler listája* című filmje (1993) nagyban befolyásolta az európai nézők holokausztról alkotott képét. A film ugyanakkor minden idők egyik legsikeresebb holokausztfilmje. Erősen kiemeli a holokausztörténetek fő témáját: az abszolút jó és az abszolút rossz közti harcot – a kritikusok szerint ugyanakkor elfelejti, hogy a holokausztot többségében teljesen átlagos emberek vitték véghez.

Az Egyesült Államok zsidó közösségeiben mégis pozitívnak ítélték, hogy a holokauszt a hollywoodi produkciók által bekerült a köztudatba.

Az olasz Roberto Benigni holokauszt-tragikomédiája, a *La vita è bella* (1997) a *Saul fiú*hoz hasonlóan megnyerte Cannes-ban a zsűri nagydíját, majd az Oscart is. Nagyon sikeres volt Európa-szerte, így Skandináviában is, és teljesen új szemszögből mutatta be holokausztot.

Végül említhetek még egy, a finn közönség számára fontos holokausztfilmet: a lengyel Roman Polanski *A zongorista* (2002) című műve sokszínű nézeteivel és megtörtént eseményeken alapuló cselekményével hatott.

A *Saul fia* fontos, új elemet hozott holokausztfilmek stílusába, éppen ezt dicséri sok filmkritikus Skandináviában.

